

1923-1950 YILLARI ARASINDA YAZILAN KÖYÜ VE KÖYLÜYÜ KONU EDİNER PİYESLER

Selçuk ÇIKLA*

Özet

Bugüne kadar edebiyatımızda köy hayatına ilişkin meselelerin çoğunlukla roman ve hikâyelere yansımış biçimi ele alınmış, bu konuda çeşitli makale ve kitaplar yazılmış, tezler hazırlanmıştır. Buna karşılık köyü, köylüleri ve köy hayatını konu edinen piyesler üzerinde ise hemen hemen hiç durulmamıştır. Oysa Cumhuriyetten sonra, özellikle de 1932'den itibaren ve Atatürk'ün ölümünden sonraki dönemde köy konusunu işleyen pek çok piyes yazıldığı gibi, bunların çok farklı nitelikler taşıdığı da görülür. İşte bu makalede genel olarak 1923-1950 yılları arasında köy konusunda yazılan piyesler ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk edebiyatında köy, köy piyesleri, kurtuluş savaşı ve köy piyesleri

Giriş

Cumhuriyetin ilânından sonra köye ve köylülere yönelik olarak yürütülen çalışmaların birbiriyle ilişkili iki önemli amacı vardır: Bunların birincisi köylülere Cumhuriyetin ilke ve inkılaplarını anlatıp benimsetmek; ikincisi ise köyün ve köylülerin sorunlarıyla ilgilenerek hem köylünün kalkınmasını sağlamak, hem de yenilikleri kalıcı kılmaktır.

Bu amaçla, halkın % 80'inin köylerde yaşadığı gerçeği dikkate alınarak köyün ve köylülerin hem ekonomik hem de kültürel alanda gelişmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur: Atatürk'ün köylüler hakkındaki sözleri (1 Mart 1922), Köy Kanunu'nun çıkarılması (18 Mart 1924), Ziraî Kredi Birlikleri Kanunu ile Ziraî Kredi Kooperatifleri Kanunu'nun çıkarılması (1924), aşar vergisinin kaldırılması (17 Şubat 1925), 19 Şubat 1932'de kurulan Halkevleri'nin 9 faaliyet alanından birisinin Köycüler Şubesi olarak belirlenmesi ve bu şube aracılığıyla köylerde tiyatro gösterimi yapılması gibi çeşitli faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, köylerde Halkodaları açılması, köycülük siyasetinin temellerini kurmak amacıyla kitapların yazdırılması (Nusret Kemal Köymen'in köycülük üzerine yazdığı kitaplar), Eğitim Bakanlığı'nın Köy Sorunları Komisyonu kurması, köy okullarındaki öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulan Köy Öğretmen Okulları projesine ek olarak köylerde Köy Enstitüleri açılması, toprak reformu yapılması, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılması, radyoda köye ve köylülere yönelik programlar yapılması bu girişimlerin başlıcaları arasında sayılabilir.

* Dr.; Samsun Milli Piyango Anadolu Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

◆ Selçuk Çıka

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren siyasî iradenin çeşitli alanlarda köye ve köylülere yönelik bu tür girişimlerinin yanı sıra dönem içinde köye yönelme edebiyatta da kendini göstermiş, bütünüyle köy konulu veya köyü kısmen ele alan pek çok eser vücuda getirilmiştir (Spies, 1955, 1, 4). Bu edebî eserler Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin inkılâpları köylüye benimsetmekte kullandığı en etkili *kültürel propaganda* vasıtalarından biri olmuştur. Bu dönemde yönetici kadronun ve inkılâplara gönülden bağlı sanatçıların tiyatrosunun telkin gücünden özellikle faydalanmak istedikleri görülmür. Bunun sonucu olarak da 1923-1950 yılları arasında köy konulu birçok piyes kaleme alınır. Bu piyeslerin bir kısmında köyden ve köylüden ancak yeri geldikçe söz açıl-da önemli bir kısmında tamamıyla köylüler ve köy hayatı konu edilir.

Burada Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren öne çıkan bu piyesleri incelemeye geçmeden önce, Türk edebiyatında “köy ve köylü” konusunun geçmişine kısaca değinmekte fayda vardır.

Türk Edebiyatında Köy Konusunun Tarihçesi

Türk edebiyatında köy konusu önce roman ve hikâyede ele alınmış ve böylece “köy edebiyatı”, “köy romanı” gibi tabirler de kullanılır olmuştur. Edebiyatımızda bu tür hikâye ve romanların geçmişi Ahmet Mithat Efendi (1844-1912)’ye kadar uzanmaktadır. Orhan Okay, Abdülkadir Hayber, Cahit Kavcar, Ramazan Kaplan ve Zeynep Kerman Türk edebiyatında köy konulu roman ve hikâyelerin ilk örneği olarak onun *Bir Gerçek Hikâye* (1876) başlıklı hikâyesiyle *Bahtiyarlık* (1885) adlı romanını sayarlar (Okay, 1990, 111; Hayber, 1993, 21; Kavcar, 1994, 32-34; Kaplan, 1997, 8-11; Kerman, 1998, 61). Gerçekten bu hikâyede ve romanda olaylar köyde geçer, köyün ve köylülerin hayatları ve bazı sorunları söz konusu edilir. Bu da bize Türk edebiyatında *Karabibik* (1890)’ten önce bu konuyla meşgul olduğunu göstermektedir.

Bu iki eserden sonra biraz da gerçekçi anlatımıyla ön plâna çıkan *Karabibik*’i (1890) yine aynı yıl yayınlanan *Kürd Düğünü* adlı hikâyeye takip eder (<http://www.demanu.com.tr/kovradeng/arsiv/sayi64/yazi>). Bu hikâyeyi ise Mehmed Murad’ın *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* (1892) adlı romanı, onu da Hüseyin Cahit Yalçın’ın *Köy Düğünü* (1899) adlı hikâyesi izler. Bunların ardından *Küçük Paşa* (1910), *Memleket Hikâyeleri* (1919), *Çalığışu* (1922), *Yaban* (1932), *Kuyucaklı Yusuf* (1937) gelirler.¹ Bu arada elbet bütününde değilse de bir kısmında köy konusunu ele alan başka romanlar da yazılmıştır. Söz gelimi Etem İzzet Benice’nin Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü için yazdığı *On Yılın Romanı* (1933) adlı romanının bir bölümünde Osmanlı öncesindeki bütün köylerin ve köylülerin ağa, zaptiye, tahsildar, şeyh, mültezim, imam tarafından kandırıldığı, soyulduğu, pek de inandırıcı olmayan ve oldukça abartılı örneklerle anlatılır.

1 1930-1950 yılları arasında yazılan, köy sorunlarına ve köylülere yer veren bu romanlardan birkaçı olan *Yaban* (1932), *Ayaşlı ve Kiracıları* (1934) ile *Kuyucaklı Yusuf* (1937) hakkındaki bir takım değerlendirmeler için bk. KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım, (2003). “Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler”, *Doğu Batı*, S. 22, s. 105-130. Köy romanı geleneğinin örnekleri arasında yer alan *Karabibik*, *Küçük Paşa* ve *Yaban* hakkında başka bir değerlendirme çalışması için bk. AKINCI, Gündüz, (1961). *Türk Romanında Köye Doğru*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara. Türk romanında köy konusunu ele alan bir diğer çalışma için bk. ANDI, M. Fatih, (1996). “Türk Romanında Köye Açılma ve Mehmed Celâl’in Romanları”, *İlmî Araştırmalar*, S. II, s. 29-38.

Cumhuriyet öncesinde yazılan romanlar içinde köy ve köylü konusuna eğilen başka romanlar da vardır, ancak bu romanlarda “köy” ikinci derecede önemli bir mekan ve konu olarak ele alınmıştır. “Bu dönemin yazarlarının büyük bir çoğunluğunda, henüz doğrudan doğruya köylünün meselelerini ele alma düşüncesi doğmamıştır... Bunun için köy teması, asıl konuların yanında ikinci derecede yer almış, roman için başlı başına bir konu olamamıştır (Karabibik dışında). Dolayısıyla köy çevresi de bütün özellikleriyle roman ve hikâyeye girememiştir.” (Kaplan, 1997, 63)

Türk edebiyatında köy konulu ilk roman ve hikâyelerin tarihi 1870-1880’li yıllara kadar gitse de köyün ve köylülerin toplumsal bir bakış açısıyla ele alındığı köy romanı geleneği 1950’li yıllardan itibaren Köy Enstitüsü çıkışlı yazarların yazdıkları romanlarla başlamıştır. Ancak Türk edebiyatında Cumhuriyet öncesindeki ve sonrasındaki bütünü veya bir kısmı köyde geçen romanlar ile 1950’li yıllardan itibaren sosyalist yazarların kaleme aldıkları “Köy Romanı” geleneğinden ayrı olarak bir de “Köy Piyesleri” geleneğinin oluştuğu görülmektedir. Nitekim 1923-1950 yılları arasında köyü ve köylüleri konu edinmek bakımından dikkate değer olan ve köy ile köylü sorunlarının ele alınmasına katkıda bulunan az sayıdaki romana² karşın çok daha fazla sayıda piyes yazılmıştır.

Cumhuriyet öncesindeki az sayıda köy konulu roman ve piyesin sayıca Cumhuriyet sonrasında artması özellikle II. Meşrutiyet yıllarında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin etkisiyle olmuştur. Anadolu’ya, halka, halkın bir parçası olan köye, köylünün sorunlarına yönelme, Ziya Gökalp (1876-1924)’in “halka doğru” tezinin bir gereği olarak başlamış görünmektedir. Buna bağlı olarak Ziya Gökalp’in gençleri Anadolu’da görev yapmaya teşvik ettiği biliniyor. Söz gelişi Yusuf Ziya (1895-1967)’nin İzmit’teki öğretmenliği ile Faruk Nafiz (1898-1973)’in 1922-1924 yılları arasında Kayseri’deki edebiyat öğretmenliği Ziya Gökalp’in teşvik ve destekleri sonucu vuku bulmuştur.

İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı* adlı kitabında “Köy Oyunları” başlığı altında Türk edebiyatında Köy Oyunları akımıyla ilgili olarak “Cumhuriyet sonrasında Faruk Nafiz Çamlıbel’in *Canavar* (1925) piyesinden çıkmıştır denebilir.” (Enginün, 2001, 142) yorumunu yaptıktan sonra Cumhuriyet sonrasında yazılmış köy piyeslerinin adlarını verirken 1950 öncesi piyesler içinde *Canavar*’dan başka sadece Yaşar Nabi Nayır’ın *Köyün Namusu*’nu anıyor ve bu dönemde köyle ilgili olarak yazılmış oyunlara *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Tiyatro Bibliyografyası*’ndan ulaşılabileceğini ekliyor (Enginün, 2001, 142). Ancak bu bibliyografyada Cumhuriyet döneminde yazılan 1282 piyesten 1923-1950 arasında yazılanlar içinde hangilerin köy piyesi olduğunu anlamak için adları geçen bütün piyesleri (Borcaklı-Koçer, 1973, 53-245) okumak gerekmektedir.

1923-1950 Arasında Yazılmış Köy Piyesleri

1923-1950 arasında yazılmış köy piyeslerinin incelenmesine geçmeden önce bu dönemde yazılan köy konulu piyeslerin birkaç temel özelliğinden söz etmek uygun olacaktır.

2 1923-1950 arasında köyün ve köylülerin sorunlarını, yaşamını konu edinen romanlar şunlardır: *Çıkrıklar Durunca*-1931 (Sabahattin Ali), *Köy Hekimi*-1932 (Burhan Cahit Morkaya), *Yaban*-1932 (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), *Kuyucaklı Yusuf*-1937 (Sabahattin Ali), *Toprak Kokusu*-1944 (Reşat Enis Aygen), *Sarduvan*-1944 (Faik Baysal).

◆ Selçuk Çıkla

1. Bu dönemde yazılan köy piyeslerini üç kategoride ele almak mümkündür:

- a) Konusu bütünüyle köyde geçen piyesler,
- b) Bütünüyle köyde geçmemekle birlikte büyük oranda köyde geçen veya köyü, köylüleri ele alan piyesler,
- c) Köy dışında geçmekle birlikte köyü ve köylüleri konu edinen piyesler.

2. 1950 sonrasındaki köy romanının büyük ölçüde Marksizm'e yaslandığı, 1950 öncesi köy konulu piyeslerin ise Kemalizm'den ve Kemalizm'in köy politikasından esintiler yansıttığı görülür. Hatta bu dönemde yazılan bazı hikâyelerde bile Kemalizm'in köy politikasına yönelik söylemlere rastlanmaktadır. Söz gelişi Ferit Ragıp Tuncor'un *Köye Dönüş* adlı hikâyesinin sonu, hikâyenin bütünüyle devrin köy politikalarını savunmak amacıyla yazıldığını açıkça göstermektedir:

İşte çocuklar yukarıdaki hikâye size sonradan görmüş ve gördüğü çılgınlıklara kapılarak köyünü ve yuvasını unutmuş bir köy delikanlısının hayatını anlatıyor.

Cumhuriyet hükûmeti köyün değerini tanıyor ve ulusun efendisi olarak köylüyü biliyor.

Ve ona inanıyor.

Köyü sevmek, köye bağlanmak ve köyü hor görmemek ve göstermek en büyük ödevimiz olacaktır.

Cumhuriyet çocuğu!

Köyü sev.. Ve köylüye saygı besle.. Yumurtadan çıkıp da kabuğunu beğenmezlik etme ve köyüne bağlı kal. (Tuncor, 1945, 19-20)

Bu söylem, tek parti iktidarları döneminde yazarların dolaylı veya dolaysız yollarla hükûmetin politikalarını uygun bir şekilde sokarak aktardıkları söylemlerden sadece biridir.

3. Bu dönemde, 1923-1950 yılları arasında yazılan köy piyeslerinde göze çarpan belli başlı yönelimleri şöyle sıralamak mümkündür:

- a) İnkılâpları konu edinme,
- b) İstiklâl Savaşı'nı konu edinme,
- c) Köye hizmet etme, köyü kalkındırma,
- d) Köye hizmet ederek hükûmete yardım etme,
- e) Batılı hayat tarzının gereklerini ön plâna çıkarma,
- f) Köyde ağa-muhtar ve imam işbirlikçiliğini eleştirme,
- g) Osmanlı'yı yerip Kemalizm'i ve Cumhuriyeti yüceltme.

4. Niyazi Akı'nın da belirttiği gibi 1930'dan sonra sadece tiyatro değil bütün güzel sanatlar 1928 anayasasındaki «Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı» prensiplerin hizmetine girmiş, bu minvalde gelişen süreç içinde diğer güzel sanat dallarında olduğu gibi tiyatrodaki da belli bir süre güdümlü bir eğilim hâkim olmuştur (Akı, 1968, 31).

* * *

1923-1950 arasında yazılan köy piyesleri hakkında yukarıdaki genel değerlendirmeleri yaptıktan sonra, aşağıda bu piyesleri teker teker ele alırken özel değerlendirmeler yapılacak ve Türk edebiyatında önemli bir yeri olmakla birlikte bugüne kadar derli toplu bir şekilde incelenmemiş olan³ bu “Köy Piyesleri”nin panoraması çizilecektir.⁴

Köy Muallimi

1932’de basılan ve Atatürk’ün üzerinde düzeltme yaptıktan sonra son şekli verilen *Köy Muallimi*’nde (Gündüz, 1932) Cumhuriyetin ilânından birkaç gün önce Işıkoba Köyü’ne atanan muallimin otuzuncu görev yılı kutlamaları vesilesiyle Cumhuriyetin ve inkılâpların övgüsü yapılır, inkılâbın kendilerine yüklediği vazifeleri yerine getiren Türk öğretmenlerinin köylere yaptığı hizmetlerin devam edeceği vurgulanır. Piyeste aynı zamanda özellikle Cumhuriyet öncesi -padişahların, halifelerin bataklığa soktukları söylenen- Batakoba adındaki bu köyün içler acısı hâli ile Cumhuriyet sonrasındaki (bugün bile tek bir örneğine rastlanamayacak, ütöpik) olan yeni hâli karşılaştırılır. Bu yeni hâline göre Işıkoba Köyü parkları, dükkânları, fabrikaları olan, içinden şimendiferler, otomobiller geçen, üzerinde sürekli teyyarelerin uçtuğu bir köydür. Bu gelişmede en önemli rolü köyün otuz yıllık muallimi oynamıştır.

Bir Yağmur Gecesi

Reşat Nuri’nin Halkevleri’nde oynanması için yazdığı *Bir Yağmur Gecesi*’nde (Güntekin, 1941) olaylar birkaç yılda bir yoğun sağanak yağışların sele verdiği, Sarıboğa nehrinin taşarak mahvettiği bir Anadolu kasabası olan Sarıova’da geçer. Yine böyle Nuh Tufanı’na benzer bir olayda kasabadaki insanların bir kısmı yağmurdan korunmak için bir hana sığınır. Bu kişiler su mühendisi Oğuz, çiftliğin ve hanın sahibi Orhan, Sarıova okulu başöğretmeni Bayan Kaya, Belediye Muhasebecisi, Evkaf Memuru, kasabanın fakir ve ârif kişisi Karun Baba, Ressam Çetin, Sarıova eşrafından Demiroğlu ve müfettiş Emin Yaylalı’dır. Yağmurda ıslanan, handa bulunan kuru elbiselerden giyerek ocak başında sohbeta dalan bu kişilerden Amerika’da okumuş su mühendisi Oğuz’un, kasaba halkının birlik olmaması, her şeyi hükümetten beklemesinden dolayı her bir veya iki yılda böyle büyük çaplı bir sel felaketinin yaşandığını, oysaki Sarıova halkının birlik olmasıyla kasabanın cennete çevrilebileceğini söylemesi üzerine ocak başında toplananlarda bir sorgulama süreci başlar. Derken aydın, köylü, eşraf ve öğretmenin bir araya gelmesiyle Sarıova arzulan seviyeye getirilir. Böylece her yere ve her soruna yetişemeyen devlete yardımcı olunması gerektiği fikri aşılanamaya çalışılır.

3 Bu konuda bir yüksek lisans tezi yapılmışsa da bu tezde 1923-1950 yılları arasında yazılmış köy piyeslerinden sadece beşi (*Köy Muallimi*, *İsimsiz Facia*, *Köyün Namusu*, *Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü*, *Ayşe Pınarı*) değerlendirilmiştir. Bk. KALKAN, İnci, (2002). **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Köy Gerçeği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, s. 75-83.

4 Bu çalışma sırasında bütün çabalarımıza rağmen, köy ortamında geçtiğini bildiğimiz Reşat Nuri Güntekin’in *Bir Köy Hocası* (1928) ile Mehmet Hokna’nın *Ayşe Pınarı* (1946) adlı piyeslerine ulaşamadık. Diğer taraftan daha kapsamlı bir araştırma neticesinde bu yazıda incelenen piyesler dışında başka “köy piyesleri” de bulmak mümkün olabilir.

◆ Selçuk Çıkla

Bu Toprak İçin

Tarık Emin'in *Bu Toprak İçin* (Buğra, 1933) adlı piyesi köyde geçmediği halde köyün ve köylülerin sorunlarını Cumhuriyetin köy politikası açısından ele aldığı için bir "köy piyesi" sayılmalıdır. *Bu Toprak İçin* piyesi, kapağında yazdığı üzere "Memleketete fennî ziraatin lüzumu tezini müdafaa eden bir perdelik mektep temsili"dir. Piyesin son sayfasında da yazıldığı yer ve tarih olarak şöyle bir notun geçmesi dikkat çekicidir: "Gazi Orman Çiftliği / 20-6-1933". Bu not yazarın böyle bir piyes yazması için Gazi Orman Çiftliği'ne davet edildiği izlenimini doğurmaktadır.

Piyes, çocuklukları ve eğitim hayatları birlikte geçmiş olan Vedat ve Ekrem adlı gençlerin mektebi bitirdikten sonra meslek seçimi konusundaki tartışmalarıyla başlıyor. Tartışmalar sırasında köye yerleşip bilgisiz kalmış yurt köşelerine bilgilerinin ışığını uzatarak hayat vermeyi teklif eden Vedat'ın sarfettiği bazı sözler Cumhuriyetin köy politikası ile uyuşan sözlerdir:

Ekrem – Diyorsun ki Vedat: Bu memleketin asıl sahibi köyünde çifti ile uğraşan, didinen çiftçidir. (s. 5)

Vedat – Bütün dava, yorucu ve pek büyük bir sayı ile çalışan köylümüzün, emeğinin tam mukabilini alabilmesidir. (s. 6)

Bu arada köye gidip hizmet etmeye yanaşmayan Ekrem'in aşağıdaki sözlerinin -dönemin ekonomik havası dikkate alındığında- gerçekleri yansıtmadığı ve bir propaganda niyeti taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır:

Ekrem – Bugünün iktisadî buhranları içerisinde kıvranan Avrupa milletlerine nazaran pek büyük bir refah içerisinde bulunan bir milletin köylüsü, senin benim yardımına muhtaç mıdır? (s. 6)

Köyden Gelen Ses

Rakım Çalapa'nın *Köyden Gelen Ses*'inde (Çalapa, 1933) de olaylar -*Bu Toprak İçin* de olduğu gibi- köyde geçmemektedir, ancak bu piyesin de köy piyesleri arasında sayılması mümkündür. Piyesle olaylar Avrupa'ya giden bir vapurda geçmektedir. Atatürk'ün Ankara'nın yakın bir köyünde çift sürerken gördüğü ve okuması için okula yazdırdığı Zeynep isminde köylü bir Türk kızı başarılı okul hayatının sonunda hükümetin o yıl için seçtiği 45 kişilik grupla Avrupa'ya okumaya gitmektedir. Ancak bu arada köyden gelen bir mektup Zeynep'i bir hayli düşündürmektedir. Bu mektup Zeynep'in nişanlısı Ahmet'ten gelmiştir ve Ahmet'in yazdığına göre Zeynep Avrupa'ya giderse bu nişanlılık sona erecektir. Zeynep'i yolcu etmeye gelen Muallim Hanım bu konuda hem Zeynep'i rahatlatmış hem de Zeynep'i vapurdan almaya gelen Ahmet'i ikna etmiştir.

Bu Toprak İçin ile aynı yıl yazılıp yayınlanan *Köyden Gelen Ses*'in önemli bir tezde ortak söylemlere sahip olduğu görülür. Bu tez Ziya Gökalp'in "halka doğru" tezidir. Bu tezin iki amacı vardır: "1. Halktan millî kültür terbiyesi almak için halka doğru gitmek, 2. Halka medeniyet götürmek için halka doğru gitmek." (Gökalp, 1970, 47) Gerçi bu iki piyeste birinci amaçtan ziyade ikinci amaçta ortak bir söylem görülmektedir: Köyü kalkındırmak için, aydının köylüyü kendine yaklaştırması için köye medeniyet götürmek amaçlı söylem. İki piyesten bu yönde birer örnek vermek meselesinin anlaşılması açısından önemlidir:

1923-1950 Yılları Arasında Yazılan Köyü ve Köylüyü Konu Edinen Piyesler ◆

Vedat – Bu fikirlerimde hiçbir garabet yok ki: Sana yirmi yıldan beri içinde yaşadığımız bu şehirden ayrılarak vatanın ıssız köşelerine atılmayı teklif ediyorum, gel diyorum... Benim kadar senin, senin kadar her vatandaşın vatani olan *bilgisiz kalmış yurt içlerine gidelim. Onlara bilgimizin ışığını uzatarak hayat verelim, aydınlığa çıkaralım...* Kafasında, en metin malumatın ışığı parıldayan birer çiftçi, birer ziraat mühendisi olarak köylülerle beraber çalışalım. (*Bu Toprak İçin*, s. 5)

Muallim Hanım – Bir de vatandan gelen ses var Zeynep! Onu duymuyor musun? Vatan senin gibi akıllı bir yavrusundan işler bekliyor. Sen artık köye döneceksin. Hayır, dönersin fakat orayı bir şehir yapmak için!.. *Ahmedi kendine yükseltmek mecburiyetindedir Zeynep!* Onun için de okuman, gitmen lâzım! (*Köyden Gelen Ses*, s. 24)

Eğitmen

Bursa Halkevi üyelerinden Celâl Sıtkı'nın *Eğitmen*'i (Gürler, 1940) CHP'nin açtığı ilk piyese yarışmasında beşinci olarak 100 lira ödül almış ve 1940'ta CHP tarafından bastırılmış, Halkevleri'nde oynanmıştır. Piyesin önemi kapaktaki "Köy Kalkınması Piyesi" ifadesinden ve işlediği konudan kaynaklanmaktadır.

Cumhuriyetten sonra köylerdeki okulların öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1937-1939 yılları arasında -ileride Köy Enstitüleri'ne dönüşecek olan- Köy Öğretmen Okulları ve Köy Eğitmen Kursları açılmıştır. İşte *Eğitmen*'de bu kurslardan yetişmiş bir köylünün köyünü ne kadar değiştirdiği anlatılıyor. Piyeste temelde bu köyün Cumhuriyet öncesindeki durumu ile Cumhuriyet sonrasındaki gelişmiş hâli karşılaştırılıyor. Aynı zamanda Halkevleri'nin de insan kaynaklarının değerlendirilmesi konusunda piyeste yer aldığı görülmektedir. Millî Şef'in, erken Cumhuriyet dönemi hükümetleri ve politikalarının yoğun bir propagandası yapıldığı için önemli bulduğumuz bu piyese kısaca değerlendirmekte fayda görüyoruz:

a) İki perdelik piyeste olaylar hep köy odasında geçmektedir. Birinci perdede olay zamanı 1937 sonrası olmalıdır. Zira Ankara'da Ziraat Kongresi'nin yeni toplandığından bahsedilmekte, aynı zamanda askerliğini yapmış olan Hasan Çavuş'un "Köylüyü uyandırmak için ve köylülerin yükselmesini kolaylaştırmak için" yeni açılan Eğitmen Kursları'na gönderilmesi söz konusu edilmektedir.

Piyesin birinci perdesi daha çok yeni devlet ile eski devlet arasındaki farkları dile getirmek için yazılmış görünüyor. Bu perdede iki devir arasındaki farklardan göze çarpanları -kısa alıntılarla- şöyle örnekleyebiliriz:

Eşkiyanın varlığı:

Birinci Köylü – Şimdiki hükümetimiz çok zorlu... Ben eşkiyayım deyip dağa çıkıversen ertesi günü yakalayıp sallandırıyorlar. Hükümetimiz çok kabadayı... Kötü niyetli kuşları bile uçurmuyor. İnsan göğsünü gere gere beğendiği yerde dolaşiyor. Eşkiya baskıydı, yol kesmesiydi, pusuydu, soygunculuktan bunları hep unuttuk. Yapanların hemen yakalanıvermeleri herkese ibret oldu. (s. 10)

Devlet adamlarının köyle ilgilenmeleri arasındaki fark:

Müddei Umumî – ... Eskiden hangi padişah İstanbul'daki sarayından çıkar da şöylece bir Anadolu'ya gelir ve köylülerle dertleşirdi. Hangisi, senin der-

◆ Selçuk Çıkla

din nedir, diye bir köylüye sual sordu? Bakın geçen seneler en büyüğümüz İsmet İnönü Kastamonu'ya gitti. Köy köy dolaştı. Köylüler geldiler. Dertlerini döktüler. O da dinledi. Ziraat Kongresi'nde işte o dertlerin devasını konuştular.

Birkaç gün evvel iki resim görmüştüm. Resimlerden biri eski zaman padişahlarını gösteriyordu. Sırmalı paşalar toplanmışlar. Nişanlardan göğüsleri görünmüyor, padişah da başlarında «Köylüden daha neler alalım?» diye düşünüyorlar. Öteki resim de şimdiki zamanı gösteriyor. İsmet İnönü devletin yüklerini etrafına toplamış. Onlarla «Köylüye daha neler verelim?» diye konuşuyor. Eski devir, köylüden hep almayı düşünürdü. Şimdiki devir de köylüye hep vermeyi göz önünde bulunduruyor. Artık köylü bizim efendimiz oluyor. Hükümet, sizlere baş sedirde yer gösteriyor. (s. 15)

Askerlik zamanı ve zorluğu:

İkinci Köylü – Şimdiki hükümetimizin her şeyi balla şeker. Askerliği de öyle... Eskiden öyle miydi ya?... Ben Yemen'e bir gittimdi. Seksen ay... Seksen gün değil bu... Seksen ay anamın ak sütü gibi burnumdan geldi... Şimdiki askerlik öyle mi ya? Benim küçük kardeşimin askerde bir oğlu var. Yazın şehre vardığında bir göreyim dedim. 30 Ağustos'muş. Askerler pınar başına gitmişler. Oraya vardım. Zurna, davul tutmuşlar; keyfedip yatırlar. (s. 10)

Piyesin ikinci perdesi doktor ve müddei umumînin (savcının) on yıl sonra köyü ikinci kez ziyaret etmeleriyle başlıyor. Bu perdede, birinci perdenin sonunda müddei umumînin yardımıyla Eğitimci Kursu'na gönderilen Hasan Çavuş'un eğitimci olarak köye döndükten sonra kendi köyü ve yakın köyler için yaptıkları ve plânları söz konusu ediliyor. Bu ikinci perdeye, piyesin olay zamanı ve o yılların gerçekleri bakımından -bir kısmı- son derece ütopyik olan söylemlerin yerleştirilmiş olduğunu görüyoruz:

a) Köydeki köklü değişimler eğitimcinin köye dönmesiyle başlamıştır: “Allah razı olsun bu hükümetten... Köylünün öyle derdini biliyor ki... Bütün dertlerimize derman oldu. Köyümüzün eğitimcinine hükümet, bizim dertlerimizin dermanlarını öğretti. O da bizi etrafına topladı. El birliği ettik. Dediklerini yaptık. Yokluktan varlığa çıktık.” (s. 19)

b) Eğitimcinin gelmesiyle -on yıl öncesine göre- köyde şu değişiklikler meydana gelmiştir: Yollar yapılmış, böylece eskinin araba geçemeyen çamurlu yollarından iz kalmamıştır. Köyde bolluk artmıştır. Artık köylüler bol bol yemekteler. Eğitimci, verimsiz ağaçlara aşu yapmayı öğretirken verimin artmasını sağlamıştır. Köyde kış armudu, kış elması, çekirdeksiz üzüm ve dut yetiştiriciliği son derece geliştirilmiştir. Köyde tavuklar cinsleştirilmiş ve Tavuk Bayramı yapılmıştır. Arıcılıkta da İsviçre'ye ithal edilecek kadar kaliteli bir ürün alınmaktadır. Köydeki ikilik eğitimcinin öncülüğünde kaldırılmış ve köylüler barışmıştır. Sık sık taşan ve tarlaları basarak büyük zarar veren Menderes'e kanal yapılmış, ayrıca bataklıklar kurutularak sıtma hastalığının önüne geçilmiştir. Bir dönüm tarladan 40-50 kilogram pamuk alınırken artık bu miktar 400-500 kilografa çıkarılmıştır. Köy delikanlıları Halkevi'yle anlaşma yapılarak, Halkevi'nin gözetiminde kış mevsiminde iki aylığına şehre gönderilmiş, bunlar sanat öğrenmişler ve böylece köyün her işine koşar olmuşlardır. Köyde eski toprak damlardan iz kalmamış, bütün evler yenilenmiştir. Köy kumar, içki, işsizlik ve vukuat gibi şeylerden de temizlenmiştir. Köyde dağcılık, avcılık, futbol, kayak dallarında spor kulüpleri vardır. Köyde piyesler de oynanmaktadır.

c) Köyde yapılması planlanan işler de şunlardır: Köye dört saat uzaklıktaki çağlayana bir değirmen ve elektrik fabrikası kurulacaktır. Bunlar köylülerin topladıkları paralarla yapılacaktır. Elektrik fabrikası seksen köye yetecek kadar elektrik üretecektir. Halkevi'nin temelleri atılacaktır.

Piyes, saltanatı yerden yere vuran, Cumhuriyeti yücelten şu konuşmalarla bitirilmiştir:

Mühendis – Hangi saray adamı köye kadar gelmiştir? Köy çocuklarını bu kadar samimiyetle bağrına basmıştır ve onları böyle öpmüştür?

Doktor – (Heyecanla) Saltanat yutan demek, yurdu kurutan demek.

Müddei Umumî – Saltanat, köyü ve köylüyü öldüren demek; Cumhuriyet, köyü ve köylüyü güldüren demek. (s. 29)

Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü

Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü (Aşkun, 1936) adlı piyes *Eğitmen* gibi birçok bakımdan önemlidir. Piyeste Türk Tarih Tezi'ne bağlı olarak medeniyeti dünyaya Türklerin yaydığı fikri dile getirilmiş, Güneş Dil Teorisi çerçevesinde birçok öztürkçe sözcükler kullanılmış, köyün ve köylülerin eskiye nazaran Cumhuriyet döneminde daha rahat olduğu gösterilmeye çalışılmış, Türk köylüsünün hükûmetin isteklerini yerini getirmek için gösterdiği çabalar övülmüş, Türk köylüsünün devlete karşı vatanlaşlık bilinci taşımasının önemi vurgulanmış ve piyes öğretmenin şu sözüyle bitirilmiştir: "Yaşasın Atatürk ve onun ülküsüne büyük inanı olan Türk köylüsü." (s. 24)

Köyün Namusu

Yaşar Nabî'nin *Köyün Namusu* (Nayır, 1933) adlı piyesi köyün birçok sorununu ele alması bakımından dikkate değer bir piyestir. Piyeste zalim ağa ile onun işbirlikçisi cahil-üfürükçü imamın köy halkı üzerinde haksız kazanç elde edişleri, imamın fakir köylüyü batıl itikatlarla yanlış yönlendirmesi; ayrıca imam nikâhu yerine hükûmet nikâhının tercih edilmesi, saltanat devrinin aksine Cumhuriyet devrinin köylere okumuş insanlar (doktor ve öğretmen) göndererek köye değer verdiği, birden fazla kadınla evlenmenin hükûmetçe yasak edildiği, bir kadının kocası tarafından zorla tutulamayacağı, kocası tarafından sürekli dövülen-horlanan kadının dava açarak rahatlıkla boşanma hakkının olduğu, küçük yaşta evlenmenin cahillikten kaynaklandığı, köylerde gizli derslerde Kur'an öğretmenin yasak olduğu, çocukların küçük yaşlarda hafızlığa çalıştırılmasının sakıncalı olduğu, köylere gönderilen münevverler ile radyonun köylüler için birer etkili propaganda vasıtası olduğu çeşitli olaylar çerçevesinde ele alınmaktadır. Söz gelişi piyeste verilmek istenen mesajlardan birisi piyesin son paragrafında şöyle ifade edilmiştir:

Hasan – Gazi'nin kurduğu Cumhuriyete lâyıık insanlar olduğumuzu ispat etmek için artık durmak bilmeden çalışacağız. Köyümüzü cennet yapmadan dinlenmek bize haram olsun. (s. 59)

Türk edebiyatında imamın önemli bir rol oynadığı bazı roman ve piyeslerde asıl eleştiri oklarının batıl itikatlardan ziyade İslâmiyet'e, Kur'an'a yöneltildiği gözlerden kaçmaz. Yani bu tür eserlerde imam ve batıl itikatlar birer bahaneden öteye geçmez. Bu tür eserlere *Köyün Namusu*'nu örnek vermek mümkündür. Piyesin başından

◆ Selçuk Çıkla

beri köy öğretmeni Hasan, imamın yürüttüğü faaliyetlerin batıl itikatlardan kaynaklandığını ileri sürer. İmamın piyes boyunca kurgulanan eylemlerinin batıl ve hatalı olduğu doğrudur, ancak öğretmenin eleştirilerindeki asıl gayesinin İslâmiyet'in yanlış yorumlanmasından veya çıkarıcı insanlar tarafından yanlış uygulamalara sapılmasından ziyade İslâm dinine yönelik olduğu -piyesin sonuna doğru imamla yaptıkları bir tartışma sonunda- ortaya çıkar:

İmam – Oğul, fazla ileri gidiyorsun. Biraz kendini topla.

Hasan – Hayır, ileri gitmiyorum. Ne zamandan beri dilimin ucuna kadar gelen sözleri artık söyleyeceğim. Kimse beni bundan menedemez. Ağalar, onun elindeki kitaba, dilindeki tekbire kâfi derecede aldandınız. Size sizin iyiliğiniz için söylüyorum. Fenalığımızı istediğimi ne zaman gördünüz? Ben sizi kurtarmak istiyorum. En büyük düşmanınız Hızır Ağa ile onun adamı olan imamın elinden kurtarmak istiyorum. (s. 40)

Aşar Soyguncuları

Aşar Soyguncuları (Âşir-Ali, 1933), kapağında "İnkılâp Piyesi" ibaresi bulunan 1933 tarihli oyunlardan biridir. Maarif Vekilî'nin teşvikiyle yazılan, aşar usulünün Cumhuriyet öncesinde Türk köylüsü üzerindeki baskıcı uygulamalarını dile getiren *Aşar Soyguncuları*'nda olaylar 1918'de Meşrutiyet Köyü'nde geçmektedir. Köyün beş yıldır aşarını alan Mültezim Hamit Ağa önceki yılın kurak geçmesini bahane ederek zalim bir tavır sergiler, düzenler çevirir, hileler kurar, zalim adamlar tutar, ancak askerdeyken gözleri açılan Kahraman Çavuş'un köylüyü uyandırması ve onlara önderlik etmesi sonucunda mültezimin bütün hileleri boşa gider. Ayrıca piyeste muhtarın, çıkarları doğrultusunda mültezimle birlikte hareket ettiği görülür.

Yarım Osman

Aka Gündüz'ün *Yarım Osman* (Gündüz, 1933) adlı piyesinin kapağında "Köy Piyesi" ibaresi de yer almaktadır. Piyeste ağırlıklı olarak *Aşar Soyguncuları*'nda olduğu gibi Cumhuriyet öncesi köyünün aşar vergisi ve mültezim zulmü gibi sorunlarına değinilmektedir. Hatta Cumhuriyet öncesi için söylendiği anlaşılan şu ifade aşar vergisinin Yarım Osman üzerinde ne kadar öfke uyandırdığını açıkça göstermektedir: "Ülen Muhtar! Bu devlet ağzı ile kuş tutsa, köylüye som altın dağıtsa yalnız bu aşarcılığı için yıkmalı bu devleti!" (s. 5)

Değişen Adam

Vedat Nedim'in *Değişen Adam* (Tör, 1941) adlı piyesi günlerini kumar ve eğlenceyle geçiren Sedat'ın değişimini ele almaktadır. Piyeste "Fiile, harekete, esere inkılâp etmeyen kuru sözün hiçbir kıymeti yoktur." (s. 40-41) görüşünden yola çıkan Leylâ, Engin, Oktay, Demir, Atillâ adlı gençler şehirde değil de bir köyde yerleşerek köyün ve köylünün kalkınması için çalışma sözü verirler. Bu gençlerden her biri o yıl içinde bir meslek sahibi olacaklardır: Leylâ öğretmen, Engin doktor, Oktay ziraatçi, Demir sanayi mektebi mezunu, Atillâ veteriner.

İki sene bir köyde hizmet veren bu gençler köyde çok olumlu gelişmelere imza atarlar. Bu arada Sedat iki yıla yakın bir süre yakalandığı hastalıkla mücadele et-

miştir. İçinde anlayamadığı bir can sıkıntısı vardır. İyileşmeye yüz tuttuğu bir zamanda köyden şehre gelen bu gençler Sedat'ı ziyaret ederler. Konuşmalar sonunda Sedat köye davet edilir. Buna çok sevinen Sedat içindeki can sıkıntısının gittiğini görerek onlar gibi köye hizmet etmek kararı alır. Böylece eski Sedat bir hayli değişmiş olur.

Kafa Kâğıdı

1945 CHP Piyes Müsabakası'nda dereceye girememekle beraber 300 liralık ödüle lâyık görülen *Kafa Kâğıdı* (Olca, 1945) adlı piyeste de olaylar bir köyde geçmektedir. Piyes köyde birbirini seven iki gencin -ailelerinin muhalefetine rağmen- muhtar ve birkaç arkadaşı aracılığıyla evlendirilmelerini konu edinmektedir. Piyesin asıl önemli taraflarından biri, birbirlerini seven gençlerin kendi hür iradeleriyle evlendirilmelerinin en doğru davranış olacağı görüşünün dillendirilmesi, bir diğeri de -belki de piyese ödül verilmesine neden olan taraf- piyeste az da olsa hükümetin övülüyor olması, hükümetin istediği (resmî) nikâhın ön plâna çıkarılıyor ve nüfus cüzdanı (kafa kağıdı) uygulamalarının olumlandırılmasına yönelik mesajlar içiriyor olmasıdır.

Köyüm

Köyüm'de (Başal, 1948) askerden bir hayli değişmiş olarak dönen ve köyüne hizmet etmek isteyen Cafer'in muhtar seçildikten sonra köyüne yaptığı hizmetler anlatılır. Piyesin bir yerinde "Milletimizin bünyesi, temeli, ilk hüceyresi köylüdür, ziraatçıdır." (s. 30) görüşü dile getirilmekte, piyes boyunca da "Her şeyi hükümetten beklemek doğru değildir." anlayışının yansıması ağırlığını hissettirmektedir. Piyese o zamanlar birçok eserde olduğu gibi İsmet İnönü'nün de yerleştirildiğini görürüz. Ayrıca dikkat çekici bir tespit olarak piyeste imamın olumsuz değil ama silik bir tip olarak çizildiği söylenebilir.

Sazlı Pınar

Bu piyeste (Kalkan, 1947) olaylar bütünüyle bir Anadolu köyünde geçmektedir. Köyün en önemli hayat kaynağı olan Sazlı Pınar'dır. Pınarın zaman zaman köylüye gadrettiği dile getirilmektedir. Piyeste birbirini seven gençlerin arasına giren ağa ve yaşanan sel felaketi yüzünden Sadık ve Elif, Sazlı Pınar'ın yakınındaki uçurumdan atlayarak intihar ederler.

Eser, bir Anadolu köyündeki fakirlik ve ağa-imam işbirlikçiliğini ele alması bakımından önem arz etmektedir. Piyesin başında "Bu yıl öşür de vermeyeceğiz zaten, sağolsun hükümet bizi bu külfetten kurtardı." (s. 5) denilerek Cumhuriyet idaresi övülür. Ayrıca piyeste, *Eğitmen*'de olduğu gibi, Cumhuriyetten sonra askerliğin eskiye nazaran çok daha kısa ve kolay olduğu da dile getirilmiştir.

Kurtuluş Savaşı ve Köy Piyesleri

Cumhuriyetten sonra yazılan piyesler içinde olayların köyde geçtiği, ancak köyün ve köylünün sorunlarından ziyade köylülerin Kurtuluş Mücadelesi'ndeki rollerini ele alan birçok piyes de dikkati çekmektedir. Bu piyesleri olay örgüsünün Kurtuluş Mücadelesi ile ilgili olmasından dolayı "Kurtuluş Savaşı Piyesi", köyde geçmesinden dolayı da "Köy Piyesi" saymak mümkündür. Bunlardan birkaçı *İsimsiz Facia* (Dürder, 1933), *Tarih Utandı* (Altaylı-Or, 1933), *Kızıl Çağlayan* (Banarlı, 1933), *Hedef* (Gerçek, 1934), *30 Ağustos* (Candar, 1940) ve *Köye Dönüş*'tür (Tunç, 1948).

◆ Selçuk Çıkla

Bu piyeslerden *İsimsiz Facia*'nın "İsim ve Mevzuu Hakkında" başlıklı ön söz niteliğindeki bölümünde "Türk inkılâbında, iddialı piyeslerin sahneye konması, aşılama noktai nazarından en kuvvetli bir müessir olduğuna inananlardanım." (Dürder, 1933, 5) diyen Baha Hulûsi bu eserinde, babasının tavsiyesi ve bir sanatkâr arkadaşı-nın teşvikiyle Kurtuluş Savaşı'nda Millî Mücadeleci cephele arasında taşınan mektupların düşmana yakalanmadan getirilip götürülmesi konusunu bir köyde cereyan eden olaylar çerçevesinde anlatır. Piyesde dikkat çekici bir nokta, en ağır eleştirilerin vatani işgal eden düşmanlara değil de bütün Osmanlı padişahlarına şamil kılınarak yöneltilmiş olmasıdır:

Şimdiye kadar parmaklarından kan ve ağızlarından alev çıkan padişahlar sizleri düşündüler mi?.. Sizler ıztıraptan kıvranırsanız ve açlıktan ölürseniz sayımlarında sürdükleri keyiflerini bozdular mı?.. (s. 14)

Ali Zühtü ve Müçteba Salâhattin'in birlikte yazdıkları *Tarih Utandı* piyesi de *İsimsiz Facia*'da olduğu gibi Kurtuluş Savaşı'nda düşman tarafıyla Türk tarafının sınır bölgesinde bulunan bir köyde geçmektedir. Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* adlı piyesi Türk köylüsünün İstiklâl Mücadelesi'ndeki durumunu ve mücadeleye verdiği desteği ele alması bakımından önemlidir. Yunus Nüzhet Gerçek'in *Hedef* adlı piyesi ise köylülerin İstiklâl Savaşı'na yaptıkları katkıları anlatmaktadır. Piyesin ilgi çekici bir yönü, Türk edebiyatında çok az eserde olduğu gibi, imamın olumsuz değil de olumlu bir kişi olarak gösterilmesidir. Avni Çandar'ın *30 Ağustos*'unda da bütün köy halkı yaklaşan Yunan ordusuna karşı mücadele kararı alır ve çoluk-çocuk, genç-ihthiyar, kadın-erkek bütün köy hep beraber savaşa gider. 30 Ağustos Zaferi'nin ardından köye dönen köylülerin çalışmaları ve hükümetin köylere yönelik desteklemeleri sayesinde bu köy Cumhuriyetin ilân edilmişinden on beş yıl sonra çok değişmiş ve gelişmiş olur. Köydeki bütün değişme ve gelişmeler 30 Ağustos Zaferi'ne ve Cumhuriyete bağlanır. Cevat Kâzım Tunç'un *Köye Dönüş* adlı piyesinde ise çok partili yerine tek partili sistemin devam etmesi yönünde propaganda yapıldığı görülmektedir:

Ayşe – Şimdi Halk Partisi kuruluyor, herkes Mustafa Kemal'in partisindenmiş.

İhtiyar – Parti de neymiş ki..

Ayşe – Ne bileyim ben, herkes ondan demekmiş.. Başka milletlerde birçok parti varmış. (İhtiyar hayretle cevap verir.)

İhtiyar – Hepimiz ondanız elbet.. Ondan olmayan kim ki parti midir, tarti midir, ne lüzum varmış öyleyse.. Yurdumuzu düşmanların işgalinden bütün millet el ele verip kurtardıktan sonra, hepimizin bir kafada olduğumuz belli değil mi ki bir de ikilik çıkarıyorlar. Doğru değil mi kızım, söylesene yahu.. Benim köylü kafam bu kadar alıyor işte.

Ayşe – Vallahi ben de böyle düşünüyorum Tahir Ağa.. Benim de aklım ermez emme.

İkiliği bilmezken ne diye ikiye, üçe, dörde bölünmeli insan. (s. 23)

Karagöz ve Köy Piyesleri

Erken Cumhuriyet döneminde özellikle inkılâpları ve yeni hayatın gereklerini halka benimsetmek için yaz(dır)ılan Karagöz piyeslerinden bir kısmı köyde geçtiği,

Cumhuriyet hükümetinin köycülük politikasına destek verdiği için hem “Karagöz Piyesi” hem de “Köy Piyesi” olarak kabul edilmelidir. Bu piyeslerin Karagöz ve köyle olan ilgisine kısaca değinmek yerinde olacaktır:

Özdemir Onbaşı / Şehir mi, Töbeler Töbesi

Rahmi Balaban'ın, Karagöz piyeslerinin modernleştirilmesi sürecinde kaleme aldığı bu iki piyesi (Balaban, 1938a; Balaban, 1938b) tek parti dönemi hükümetlerinin köycülük politikasının propagandası çerçevesinde birtakım söylemlerin dile getirildiği eserlerdir. Her iki piyesin bir kısmı köyde bir kısmı da köy dışında geçmektedir. Bu piyeslerden *Özdemir Onbaşı*'da köyde mektep olmadığı için okuyamayan ancak askerde okuma-yazma öğrenip kültürünü artıran ve onbaşı rütbesi alan Özdemir köye döndükten sonra köyün âyanı seçilir ve köy kanununu uygulamaya başlar. İlk elde köy kanununun 11 maddesi uygulanacaktır. Bu maddeler uygulandığı takdirde köyün Cumhuriyetin istediği bir köy olacağı belirtilir. Bu piyes Karagöz'ün köyün kalkındırılması ile ilgili bir türkü söylemesiyle son bulmaktadır. *Şehir mi, Töbeler Töbesi*'nde de Karagöz, köylülerin köy hayatından kopmamaları için onlara şehir hayatının olumsuz yönlerini anlatır. Ayrıca yazar tarafından piyese yerleştirilen olay örgüsü de köycülük politikasının propagandası niteliğindedir.

Karagöz'ün Köy Muhtarlığı / Köylü Evlenmesi / Keloğlan

Bu üç piyes 1930'lu yılların sonuna doğru başlayan Karagöz'ün diriltmesi ve çağın gereklerine uygun söylemlerle donatılması sürecinde kaleme alınmıştır. Bunlar ilk defa CHP tarafından bastırılan *Karagöz* (1941) adlı kitapta yayınlanmışlardır. Her üç eserde de olaylar köyde geçmekte ve eserlerin, yazılma gayeleri doğrultusunda birtakım mesaj ve söylemlerle donatıldıkları görülmektedir.

Karagöz'ün Köy Muhtarlığı'nda (Baltacıoğlu, 1941a) Karagöz, harap bir Anadolu köyünde muhtar seçilmiştir. Piyeste hükümetin dil politikasının yanı sıra halkçılık ve köycülük (köyün kalkındırılması), Köy Enstitüsü projesinin faydaları gibi konularda mesajlar verilmektedir. Piyeste ayrıca eski ile yeninin, Osmanlı ile Cumhuriyetin karşılaştırılması, Karagöz'ün karşısına çıkarılan olumlu ve olumsuz tipler aracılığıyla yapılmıştır. Bu tipler içinde Karagöz, Köylü ve Köy Öğretmeni olumlu tipler; Hacıvat, Zırzop, Geveze ve Ezberci olumsuz tiplerdir.

Yine İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun bir piyesi olan *Köylü Evlenmesi*'nde (Baltacıoğlu, 1941b) de öztürkçecilik, üfürükçülere bağlanmak yerine millete, işine bağlanmanın önemi, köyün daha çok ileri gitmesi için birbirini seven gençlerin zorluk çıkarılmadan evlendirilmesi, Cumhuriyet köylerinde muhtar-öğretmen-köylü ve hükümetin ele ele vererek köyleri kalkındırması, bankadan alınan borcun faizinin az olması gibi konularda okuyucu ve izleyiciye mesajlar verilmek istenmiştir.

Bu kitapta Rahmi Balaban'a ait olan ve Karagöz'ün çok az görüldüğü *Keloğlan* (Balaban, 1941) adlı piyeste, Demir adındaki çalışkan Türk köylüsünün yıllar boyunca yaşadığı köye yaptığı hizmetler ve köyün sorunlarının çözümünde, köyün güzelleştirilmesinde gösterdiği çabalar, Demir'in yetiştirdiği, elli yıldır köye hizmet eden ve soyadı Çelikiş olan Keloğlan aracılığıyla duyurulur. Ayrıca eserde Köy Enstitüleri'nin de övgüsü yapılmaktadır.

◆ Selçuk Çıkla

Cumhuriyet Öncesi Köy Piyesleri

Bu yazıyı bitirmeden önce Cumhuriyetten önce kaleme alınmış köy piyeslerinin durumuyla ilgili de birkaç cümle sarf etmekte fayda mülahaza ediyoruz:

a) Türk edebiyatında bilinen en eski köy piyesi Müsahipzâde Celâl'e aittir. Metin And'a göre *Türk Kızı* adlı bu piyes 1325/1909'da basılmış, 19 Eylül 1329/1913'te de *Yeni Turan* mecmuasının eki olarak okurlara ücretsiz olarak dağıtılmıştır (And, 1968, 7; Haçerlioğlu, 1970, 40).

b) *Türk Kızı*'ndan sonra yayınlanan Mehmet Muhlis'in *Anadolu Kadınları* (1338/1912) adlı piyesi de Cumhuriyet öncesinin ilk köy piyeslerindedir.

c) Köyü ve köylü hayatını Türkçülük fikriyatı açısından ele alan Halit Fahri'nin *Baykuş'u* (1335/1919) ile yine köy hayatının olumsuz taraflarını ele alan, fakat bu menfi tarafları telâfi edici bir bakış açısıyla irdeleyen Mehmed Sadullah'ın *Köylü Mürşidi* (1329/1913) de Cumhuriyet öncesi köy piyeslerindedir (Yalçın, 2002, 189-198).

d) Hemen Cumhuriyet öncesinde ve Cumhuriyetin ilân edildiği yıl yazılması bakımından önemli olan ve Tunalı Hilmi tarafından kaleme alınan bir köy piyesi [Manzum Köy Tiyatroları] serisi vardır. Tunalı Hilmi, bu seride kendi fikirlerini Köylü Memiş Çavuş'un aracılığıyla anlatmış ve Türk köylüsünün hususiyetlerini Memiş Çavuş'un şahsında toplamıştır. Tunalı Hilmi'nin köy piyesi serisi beş kitaptan oluşmaktadır.⁵

e) Bu arada Cumhuriyet sonrasında yazılmış olmakla birlikte, basılmamış olan, oynandığı halde yazma olarak kalan köy piyeslerini de hesaba katmak gerekmektedir. Söz gelişi Ahmet Kutsi Tecer'in *Yazılan Bozulmaz* adlı piyesi köy hayatını konu almaktadır, ancak basılmamış, 1946'da Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi'nde oynanmıştır.

Bu konuda yapılacak daha kapsamlı bir araştırma sonucunda Cumhuriyet öncesi başka köy piyeslerine de ulaşmak mümkün görünmektedir.

Sonuç

Türk edebiyatında 1950 öncesi köy konulu roman ve hikâyelerin, yazılış yılları arasında uzun zaman aralıkları olması bakımından dağınık bir manzara arz ettiği açıktır (1876-1885-1890-1899-1910-1919-1922-1932-1937-1944). Bundan daha önemlisi

5 Tunalı Hilmi'nin "Köylü Memiş Çavuş" serisinin kitapları şunlardır:

1. Tunalı Hilmi, *Mebuslar Meclisi Kapısında Bir Köylü-Memiş Çavuş*, Kahire 1326/1910, 20 s. [Manzum Köy Tiyatroları, Sayı: 1].
2. Tunalı Hilmi, *Büyük Millet Meclisi Azalarından Memiş Çavuş Sayvanda*, Sinop Matbaası, Sonkanun 1338/1922, 43 s. [Manzum Köy Tiyatroları, Sayı: 2] (Piyesin ikinci sayfasında Sonkanun 1337/1921 yazmaktadır.).
3. Tunalı Hilmi, *Köylü Memiş Çavuş Ankara'da Halk Dersleri Kürsüsünde*, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, İstanbul 1339/1923, 67 s. [Manzum Köy Tiyatroları, Sayı: 3].
4. Tunalı Hilmi, *Köylü Memiş Çavuş Rüyada*, 20 İlkteşrin 1339/1923, 42 s. [Manzum Köy Tiyatroları, Sayı: 4].
5. Tunalı Hilmi, *Köylü Memiş Çavuş Büyük Millet Meclisinde*, Muin-i Hilal Matbaası, Bursa 1339/1923, [Manzum Köy Tiyatroları, Sayı: 5]

Cumhuriyete kadar yazılan köy roman ve hikâyelerinin birkaçı hariç çoğunun yaslandığı belirgin bir ideoloji yoktur. Oysaki Cumhuriyetten sonra ilk önce köy piyesleri, ardından da 1950 sonrası köy romanları belli bir ideolojiden beslenirler. Özellikle 1932-1950 yılları arasında yazılan köy piyeslerinin Kemalizm, 1950 sonrası köy romanlarının ise Marksizm mahreçli olduğu görülür.

Bu makalede incelenen piyeslerin basım tarihleri dikkate alındığında bunların yoğun olarak 1932'den itibaren yazılıp basıldıklarını görürüz. Bunun temel sebebi 1933'ün Cumhuriyetin onuncu kuruluş yıl dönümü olması ve hem bu yıl için hem de bundan sonrası için yazarların CHP ve Halkevleri tarafından piyes yazmaya teşvik edilmeleridir. Köyün ve köy konulu edebiyatın yine bu tarihten sonra hız kazanmasında diğer önemli bir etken de inkılâpları sağlamlaştırmak ve halka yaymak amacını güden kurumların 1932'den itibaren teşekkül etmesi ve bu konuda çaba harcamasıdır. Söz gelişi bunlar içinde köye en çok önem veren Halkevleri'nin "Köycülük Şubesi" adı altında bir çalışma sahası bile vardır.

Erken Cumhuriyet dönemi tiyatrosunun büyük oranda güdümlü bir yol izlediği açıktır. Zira bu dönemde sanatçılar özgür iradelerinin yanı sıra çeşitli mevkilerdeki siyasîlerin de istekleri doğrultusunda faydacı, öğütçü, angaje bir söylem içinde olmuşlardır. Piyeslerde söz bir vesileyle Cumhuriyet ilke ve inkılâplarının, batılı hayatın, Türk tarih tezinin, Atatürk'ün ve Cumhuriyetin, hükümetin ve politikalarının, kurulmak istenen hâlin/geleceğin övgüsüne, tezlerine getirilmiştir.

Tekrar etmek gerekir ki bugüne kadar Türk edebiyatında "köy" konusu, roman örnekleri dikkate alınarak çeşitli yazı, kitap ve tezler için araştırma konusu edilmiş, ancak piyes örnekleri bu bağlamda pek dikkat çekmemiştir. Hatta bu konuda yukarıda da sözü edilen- bir yüksek lisans tezi (Kalkan, 2002) yapılmışsa da bu tezde 1923-1950 arasında yayınlanan köy piyeslerine sadece dokuz sayfalık bir yer ayrılmış (s. 75-83), ağırlıklı olarak 1950 sonrası eserler değerlendirilmiştir (s. 83-102). Diğer taraftan bugüne kadar roman dışındaki türlerde, hikâye ve şiir, köy konusunun işlenişine ilgili çok az yazı kaleme alınmıştır (Kaplan, 1955; Makal, 1980; Tural, 1986). Bu yazıda ise köy, Türk edebiyatında tek parti döneminde yazılan piyesler açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu konunun daha kapsamlı çalışmalara konu edilmesi gerektiği de aşikardır.

Kaynakça

- AKI, Niyazi (1968). **Çağdaş Türk Tiyatrosuna Toplu Bakış 1923-1967**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- AKINCI, Gündüz (1961). **Türk Romanında Köye Doğru**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- ALTAYLI, Ali Zühtü-OR, Müçteba Salâhattin (1933). **Tarih Utandı**, Devlet Matbaası, İstanbul.
- AND, Metin (1968). "Müşahipzâde Celâl ve İlk Oyunu: Türk Kızı", **Devlet Tiyatrosu Dergisi**, ss. 7-8.
- ANDI, M. Fatih (1996). "Türk Romanında Köye Açılma ve Mehmed Celâl'in Romanları", **İlmî Araştırmalar**, S. II, ss. 29-38.
- ÂŞİR, M.-ALİ, M. (1933). **Aşar Soyguncuları**, Devlet Matbaası, İstanbul.
- AŞKUN, Vehbi Cem (1936). **Atatürk Köyünde Bir Uçak Günü**, Ulus Basımevi, Ankara.
- BALABAN, Rahmi (1938a). **Özdemir Onbaşı**, Cumhuriyet Basımevi, İzmir.

◆ Selçuk Çıkla

- BALABAN, Rahmi (1938b). **Şehir mi, Töbeler Töbesi**, Cumhuriyet Basımevi, İzmir.
- BALABAN, Rahmi (1941). "Keloğlan", **Karagöz**, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara, ss. 43-59.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1941a). "Karagöz'ün Köy Muhtarlığı", **Karagöz**, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara, ss. 5-42.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1941b). "Köylü Evlenmesi", **Karagöz**, Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara, ss. 113-154.
- BANARLI, Nihat Sami (1933). **Kızıl Çağlayan**, Devlet Matbaası, İstanbul.
- BAŞAL, Adil (1948). **Köyüm**, Sakarya Basımevi, Ankara.
- BAYRAK, Mehmet, "Bilinmeyen Bir Köy Hikâyesi: Kürd Düğünü", *Deng-Aylık Siyasal ve Kültürel Dergi*, Yıl: 12, S. 64, Nisan-Mayıs 2002, 02.04.2006 tarihinde <http://www.demenu.com.tr/kovradeng/arsiv/say164/yazi> adresinden erişildi.
- BORCAKLI, Ahmet-KOÇER, Güler (1973). **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Tiyatro Bibliyografyası**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara.
- BUĞRA, Tarık Emin (1933). **Bu Toprak İçin**, Akba Kitabevi ve Kağıtçılık, Ankara.
- CANDAR, Avni (1940). **30 Ağustos**, Ulusal Matbaa, Ankara.
- ÇALAPALA, Rakım (1933). **Köyden Gelen Ses**, Şirketi Mürettebiye Matbaası, İstanbul.
- DÜRDER, Baha Hulûsi (1933). "İsim ve Mevzu Hakkında", **İsimsiz Facia**, Beyazıt Güneş Matbaası, İstanbul, ss. 5-6.
- DÜRDER, Baha Hulûsi (1933). **İsimsiz Facia**, Beyazıt Güneş Matbaası, İstanbul.
- ENGİNÜN, İnci (2001). **Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- GERÇEK, Yunus Nüzhet (1934). **Hedef**, İstanbul Hapishane Matbaası, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1970). **Türkçülüğün Esasları**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Aka (1932). **Köy Muallimi**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- GÜNDÜZ, Aka (1933). **Yarım Osman**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1941). **Bir Yağmur Gecesi**, Ulusal Matbaa, Ankara.
- GÜRLER, Celâl Sıtkı (1940). **Eğitmen**, Ulusal Matbaa, Ankara.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1970). **Müshâhipzâde Celâl -Bütün Eserleri-**, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- HAYBER, Abdülkadir (1993). **Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- KALKAN, İnci (2002). **Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosunda Köy Gerçeği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sahne Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- KALKAN, Mehmet (1947). **Sazlı Pınar**, Ulus Basımevi, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1955). "Yeni Türk Şiirinde Köy ve Köylü", **Türk Yurdu**, S. 247, ss. 86-91.
- KAPLAN, Ramazan (1997). **Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy**, Akçağ Yayınları, 3. bs., Ankara.
- Karagöz** (1941). Cumhuriyet Halk Partisi Yayını, Ankara.
- KARAÖMERLİOĞLU, M. Asım (2003). "Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler", **Doğu Batı**, S. 22, ss. 105-130.
- KAVCAR, Cahit (1994). "Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma", **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 2. bs., Ankara, ss. 32-38.
- KERMAN, Zeynep (1998). "Sami Paşazade Sezai'de Köy ve Köylü", **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 61-66.

1923-1950 Yılları Arasında Yazılan Köyü ve Köylüyü Konu Edinen Piyesler ◆

- MAKAL, Tahir Kutsi (1980). "Ömer Seyfettin'in Köye Bakışı", **Türk Edebiyatı**, S. 78, ss. 32-34.
- NAYIR, Yaşar Nabi (1933). **Köyün Namusu**, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- OKAY, Orhan (1990). "Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Mithat Efendi", **Sanat ve Edebiyat Yazıları**, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss. 110-115. [Bu yazının ilk yayın tarihi ve yeri şöyledir: *Birinci Millî Türkoloji Kongresi, (İstanbul, 06-09 Şubat 1978), Tebliğler*, Kervan Yayınları, İstanbul 1980, ss. 169-176.]
- OLCAY, Hamdi (1945). **Kafa Kâğıdı**, Ortanca Dergisi Yayınları, Ankara.
- SPIES, Otto (1955). "Türk Edebiyatında Türk Köylüsü", çev. Bedii Ambarcı, **Yeditepe**, S. 86, ss. 1, 4.
- TÖR, Vedat Nedim (1941). **Değişen Adam**, Ulusal Matbaa, Ankara.
- TUNCOR, Ferit Ragıp (1945). **Köye Dönüş**, Nazilli Matbaası.
- TUNÇ, Cevat Kâzım (1948). **Köye Dönüş**, Berrin Basımevi, İzmir.
- TURAL, Sadık K. (1986). "Mehmed Âkif'in Safahat Baskılarına Girmemiş Bir Şiiri: Kartal Köyü", **Türk Kültürü**, C. 24, S. 284, ss. 52-54.
- YALÇIN, Alemdar (2002). **II. Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

◆ Selçuk Çıkla

THE PLAYS WPITTEN ABOUT VILLAGE AND VILLAGERS BETWEEN 1923 AND 1950

Selçuk ÇIKLA*

Abstract

So far, in our literature, the topics connected with village life have been studied to a great extent as they appear in novels and stories, and are dupicted various books and articles have been published, and many thesis have been done about the subject. On the contrary, the plays about village, villagers and vil-lage life are rarely mentioned. However, after the establishment of republic, es-pecially right after 1932 and during the period following Atatürk's death, a lot of plays which have different characteristics have been written about village. This article deals with the plays written about village between 1923 and 1950.

Key Words: Turkish literature, village in Turkish literature, the plays of vil-lage, Independance War and plays of village

* Dr.; Samsun Milli Piyango Anatolian High School Turkish Language and Literature Teacher